

Željko, dobar si boj bio, trku dovršio, vijenac zaslužio!

Gordan Črpić

Prilikom smrti jednog našeg istaknutog teologa kojega ispratimo daleko skromnije od matoševskog »hrvatskog sprovoda«, jedan moj prijatelj, također teolog, primijetio je kratko: »U kakvoj li se teškoj situaciji nalazio hrvatski narod u 20. stoljeću kad mu je Bog podignuo tako silne proroke? I kakva li mu kazna slijedi kad je s njima ovako postupio?«

Stojeći u Komiži pred Željkovim grobom sjetih se ponovno tih riječi. Sunce je zalazilo nad Komižom. Biševo i Svitac izranjaju iz mora u svoj svojoj ljepoti. S druge strane komiško groblje koje je evidentno nedavno poharano od neke nevere od koje se spomenici, drveće i cvijeće još nisu oporavili. Željko, ja i hrvatski proroci.

Željko je zaista imao sve elemente biblijskog proroka: vjeran Bogu, istinoljubiv, odan svome narodu. Bio je sjajan analitičar. Kao malo tko znao je jasno i razgovjetno protumačiti događanja u društvu i Crkvi. U analizi nije imao »dlake na jeziku«. Uvijek je rekao što se zbiva i kamo to vodi. Željko je imao *dobro oko* i to pod dva vida: prvo, što je uistinu fascinantno jasno svojim bistrim umom dohvaćao društvene i crkvene procese, a drugo, što je važnije i daje mu habitus izvornog kršćanskog mislioca, imao je *dobro oko* koje je u mnoštvu tuge i jada društva i Crkve u Hrvata u 20. stoljeću znalo uočiti i prepoznati ono *dobro*.

Znali smo satima razgovarati, telefonom ili osobno, u rijetkim prilikama kad je on bio u Zagrebu, ili još rjeđe, ja u Splitu. Željko je znao biti duboko, bolno tužan nad stanjem u našem društvu, a posebno u našoj Crkvi. Bio je potpuno predan svome Učitelju i volio je Crkvu. Žarko je želio da Crkva u Hrvatskoj napravi jasan i trajan zaokret od ridikuloznog, svojevrsnog »hrvatskog svetosavlja« ka Drugom vatikanskom saboru. Koncil je za nj bio otkriće i nadahnuće. Mnogo sam puta čuo da je Željko

živio za Koncil. Radeći ovu retrospektivu njegova života, onoga dijela koji je on dijelio sa mnom, ja bih to drukčije formulirao: Željko je živio od Koncila s jasnom pavlovskom sviješću: Jao meni ako evanđelja ne navješćujem! (1 Kor 9,4). I to je uistinu činio baš pavlovski, jeronimovski, dalmatinski, kao nadiruća bujica.

Njegovi su javni nastupi, ali i privatni, osobni razgovori bili prepuni emocija. Nije bio hladnokrvni intelektualac. Davao je od srca i srcu je primao. To srce koje je mnogo dalo i mnogo primilo, napunivši se do punine mjere Kristove, otkucalo je svoj posljednji pozdrav ovome svijetu dok sam ja sjedio na jednom radnom sastanku *Justitie et pax* s njegovim prijateljima Špirom Marasovićem i Željkom Tanjićem. Bili smo zatečeni. Pričali smo o njemu. O toj čudesnoj osobnosti koja je nastupala silinom bujice noseći sve brane nepreglednosti zbilje, poput kakvog vulkana rušeći iluzije ideologijskih natruha svake vrste. A onda kad je čovjek očekivao veliko finale nekog uragana kritike svega postojećeg, koje je pripremala prethodna erupcija riječi, emocija, jasnih i preciznih uvida koji su pogađali zbilju upravo nezamislivom snagom otkrivanja, u tom trenutku svečano bi odzvonila tišina a u susret bi nam došao blagi lahor topla Željkova glasa, nasmijani čovjek veselih očiju koje su i bez riječi izricale franjevački: *Pax et bonum!* Pred vama je stajao Željko Mardešić, *dobra i zdrava* srca koje je u svojoj dobroti osluškivalo otkucaje dobra u srcima ljudi koje je susretao. I njegovo je *dobro* srce uvijek našlo tragove dobrih otkucaja i u najbolesnijih srdaca i to je bio prostor dijaloga čovjeka koji je *dobrim* okom i *dobrim* srcem znao izreći *dobru* riječ i onima kod kojih je tek suptilna rezonancija na višim harmonicima mogla razaznati otkucaje Stvoritelja i u srcima, po svim ljudskim sudovima, moralnih i humanih ništarija. Željkovo *dobro* srce i kod njih je uspjelo pronaći ono malo *dobra* i *zdrava* na kojemu se moglo graditi i oslobađati, ozdravljivati bolesna ljudska srca, zatvorene, polumrtve ljudske duše.

Nije to bila vještina. To je baš bila karizma koju je on do savršenstva razvio.

Kad sam već spomenuo franjevačku duhovnost, a Željko je bio okružen prijateljima franjevcima, ne mogu se ne sjetiti La Verne. Franjo tamo moli da bi mu na trenutak bilo dano osjetiti svu onu ljubav kojom je Gospodin izgarao za svijet viseći na križu. Ujedno znajući da je život jedina valuta koju ljubav priznaje, kako to voli reći franciskolog fra Nikola Vukoja, da bi osjetio onu

bol koju je Spasitelj trpio tako ljubeći svijet. Vidljiv su znak te molitve kod svetog Franje bile stigme.

Ni Isus, ni Franjo, a ni Željko nisu molili za bol i patnju, ali za ljubav i iz ljubavi su ih znali nositi i podnositi.

U ovom kratkom osvrtu na milost zajedničkog življenja sa Željkom ne mogu ispisati sve momente naših dugih razgovora o raznim temama. To i nije cilj ovog promišljanja. No, držim da bi neke teme koje su ga zaokupljale valjalo naznačiti.

U mnogo toga što me je fasciniralo i budilo u meni duboko poštovanje kod Željka bila je njegova iskrena, duboka i ponekad mi se činilo pomalo naivna i pretjerana ljubav prema svećenicima i biskupima. Nije on bio bez kritike svećenikâ i biskupâ. Dapače, tu temu nismo nikada mogli preskočiti, kad bi me on, vrstan teolog, znao nazvati u ponedjeljak nakon nekog crkvenog goda ili naprosto nakon neke mise na nekom otoku, župi gdje je boravio ili nakon sprovoda, govoreći, nakon obaveznog pitanja kako sam i kritike da previše radim: »Daj da ti kažem nešto, pa ti prosudi jesam li ja lud ili što je ovo...« Onda bi ispričao neku kriptopogansku, prognostičku, magijsku, ideološku ili sličnu nekršćansku propovijed čuvenu s ambona ili otvorena groba. Završio bi obično: »To je da ti pamet stane.« I ja se njemu požalih na istu temu nižući nisku bisera koji se na istim mjestima mogu čuti s ove strane Lijepe naše.

»A biskupi ništa?«, pitao bi. Kritizirao bi ih. A onda bi, smirujući se, kod pojedinih biskupa osobno pronalazio dobre interverte, nakane, promjene. A i kod tih je svećenika čije je propovijedi kritizirao, nalazio uvijek nešto dobro: »Ma dobar je čovjek, simpatičan, narodski..., ali teologije ne razumije i ne razumije. Valja nam se Bogu moliti...«

Svećeništvo je iznimno cijenio. Ako i loš svećenik – svećenik je. Željko će biti bolno pogođen krivom riječi ili djelom tog svećenika, ali njegovo svećeništvo, ni Crkvu time nikada nije dovodio u pitanje. Štoviše, to mu je bilo nadahnuće za još predanije i poniznije služenje ne bi li nekako još više uprisutnio Krista u Crkvi i svijetu današnjice.

Koliko je cijenio svećenički poziv govori jedna njegova misao koju je izrekao kad su neki naši prijatelji, svećenici, napustili svećeničku službu zbog želje, potrebe, da život nastave sa ženom i da imaju obitelj, što je po postojećem kanonskom zako-

niku nespojivo. Znao je reći: »Eto, sve mogu razumjeti, ali da netko napusti svećeništvo zbog žene – to ne razumijem. Pa kako je to moguće? To ne razumijem. Ja to ne mogu shvatiti!«

Uz njega sam počeo ponovno promišljati o vrijednosti celibata, odnosno o celibatu kao vrijednosti koju bi trebalo kao takvu ponovno oživjeti, istaknuti, teološki kontekstualizirati, prije nego što se o njoj počne raspravljati na banalnoj razini: da ili ne.

Svećenici su to prepoznali. Oko njegova odra, na ispraćaju u Lovrincu okupio se velik broj svećenika, kako prijatelja, tako i onih kojima je Željko teško »legao na želudac«, ali nisu mogli ne poštivati ga i ne nazočiti ispraćaju ovoga pravednika. Sâm taj ispraćaj zavrjeđuje barem malu noticu, iako bi se na osnovi njega dala ispričati sva radost i nada, tuga i žalost hrvatskog trenutka u Crkvi i društvu danas.

Scenografija je bila pomalo vagnerijanska. Dolazeći u dvoranu na Lovrincu susretoh mnogo znanih i dragih lica. Mnoštvo svećenika i časnih sestara. Prvo iznenađenje bilo mi je kada shvatih da ispraćaj neće biti iz Crkve. Drugo iznenađenje bila je znakovita odsutnost kršćanskih obilježja.

Iskreno, liturgija je tijekom mojih teoloških studija bila predmet s kojim sam najviše »ratovao«. Nešto se u meni bunilo i bojalo da sveto skazanje, simbolika, koketiranje s kazalištem, magijom, ne zaguši prisutnost Boga i zajednice vjernika. Pa ipak i meni, minimalnom formalistu, ovdje je nedostajalo malo zdrave katoličke formalnosti, jer forma po sebi ne daje sadržaj, ali i najbolji sadržaj rasplinjuje se bez forme. Forma i sadržaj uzajamno su vezani, kvalitetniji sadržaj traži kvalitetnu formu. Sadržaj onoga što je na tom ispraćaju izrečeno bio je visoko kvalitetan, no nažalost izostala je odgovarajuća katolička forma. Ovakav ispraćaj možda je zaslužio kakav, pred kraj života obraćeni sekretar partije, ali katolik ovakva formata? Vidljiva je također bila i znakovita odsutnost biskupâ. Željko Mardešić nije bio bilo tko. Bio je osobni prijatelj znatnog dijela episkopata. Mnogim je biskupima trajno stajao na usluzi svojim mudrim savjetima, analizama, dopisima u inozemstvo i tuzemstvo. Pripremao ih je za nastupe u raznim prilikama. Bio je delegat biskupske konferencije Jugoslavije na sinodi u Rimu (jedini laik kojemu je udijeljeno to povjerenje i čast u dosadašnjoj povijesti hrvatskog episkopata, koliko je meni znano), na kraju krajeva, biskupima je držao duhovne vježbe.

Umre Željko a njegovi prijatelji pošalju telegrame. Znam da on ne bi oko ovoga pravio pitanje i da bi opravdao sveti red koji je volio i cijenio, ali isto sam tako siguran da bi, kad bi to bila riječ o ispraćaju i pogrebu kojeg drugog katolika takva formata nazvao i pitao: »Dobro, reci mi jesam li ja lud ili što je ovo?«

Da je umro kakav političar, umjetnik, sportaš... vjerojatno bi se našlo vremena i prostora da ispraćaju i pogrebu nazoči neki biskup. Istina, naši su biskupi upravo trebali poći u pohod papi *ad limina*, ali u nekim drugom slučaju to zasigurno ne bi bila prepreka.

Ne mogu reći da me to ne boli. Da je Željko pisao na nekom od »velikih« jezika bio bi jedan od vodećih sociologa religije u svijetu. Dubina Željkovih uvida ne zaostaje za jednim Sztompkom, G. Dave, Starkom ili Tomkom. Samo, Željko je pisao na hrvatskom i njega jedva poznaju i u Hrvatskoj jer je pisao pod pseudonimom »Jakov Jukić«, a društvena je scena, posebno sociološka, bila tako podijeljena da ga i dobar dio hrvatskih sociologa ne poznaje.

Da je kojim slučajem živio u Francuskoj bio bi suvremeni Maritan, Mounier. Ali živio je u Hrvatskoj. Bio je Hrvat. Valja ovdje reći da je predsjednik HBK kardinal Josip Bozanić za pokojnog Željka služio u Zagrebu misu zadušnicu koja je liturgijski i sadržajno bila na razini mise koja se služi za proroka kojega je Bog podigao u ispaćenom narodu hrvatskom u, za nj, još jednom teškom stoljeću.

I to je opet moment iz kojega bi Željko progovorio dobro o svojim prijateljima biskupima i svećenicima, opravdao ih i zagovorio, što vjerujem i čini pred licem Svevišnjega.

Pred onim Bogom koji ga je u teško vrijeme krize i kušnje podigao za proroka narodu i koji ga je, duboko vjerujem, nakon duge i iscrpljujuće službe pozvao riječima: Dođi Željko, dobar si boj bio, trku dovršio, vijenac zaslužio!